

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОДІЛЬСЬКОЇ ПРОСВІТИ

У статті на основі аналізу широкої джерельної бази визначено ціннісні орієнтації в діяльності Подільської Просвіти.

The article based on an analysis of the general spring base determined values of the activities Podilska education.

Процес становлення та консолідації української нації, що розпочався в другій половині XIX століття, тісно пов'язаний із діяльністю громадських культурно-освітніх товариств під загальною назвою „Просвіти”. Засноване вперше в 1868 р. у м. Львові на громадських засадах Товариство, невдовзі перетворилося на масову організацію, що поширила свою діяльність на всю територію Галичини. Метою своєї діяльності просвітяни вбачали в пропаганді та поширенні української національної ідеї, підвищенні освітнього та культурного рівня населення, об'єднанні демократично настроєної інтелігенції та підготовку ідейного підґрунтя для подальшої боротьби народних мас за свої політичні права.

На початку XX ст. сформувався умови для утворення просвітянських товариств і на решті території України. Поштовхом для розширення географії діяльності Товариства стали революційні події 1905-1907 років. Саме під впливом революції, що сколихнула устої Російської Імперії, царський уряд змушений був дещо лібералізувати свою політику щодо українського національного руху. 4 березня 1906 р. Микола II затвердив «Закон про товариства та спілки», завдяки якому дозволялося створювати легальні національні організації. "Революційна буря розвіяла сон лихої ночі, що обняв приспану російським самодержавством Україну", – писав із приводу цієї події відомий український громадський і політичний діяч О.Лотоцький [6: 85].

21 квітня 1906 року розпочинає свою діяльність Подільське товариство «Просвіта», засновниками і найактивнішими діячами якого були представники різних суспільних станів: лікар К.Г. Солуха, вчителі В.К.Стиранкевич та С.М.Іваницький, священник та історик Ю.И.Сіцинський, бухгалтер Т.Г.Павловський та ін. Подільська „Просвіта” відрізнялась від інших товариств тим, що не обмежила своєї діяльності виключно Кам'янець-Подільським, де була зареєстрована, а вела активну роботу із розширення сфери впливу по всій території губернії.

Поліцейські чини застерігали губернатора, що відкриття в містах і селах нових просвітянських осередків "дуже не бажане, так як вони можуть служити місцем нелегальних мітингів та розповсюдження забороненої літератури..." [4: 71, 75].

З цієї причини кожне звернення керівництва "Просвіти" щодо відкриття в населених пунктах губернії нових організацій розглядалося дуже довго, а часто й зовсім відхилялося. Так, на прохання Товариства відкрити просвітянські осередки в чотирьох селах Кам'янецького та Ольгопільського повітів губерньська адміністрація після піврічної тяганини не дала позитивної відповіді.

Незважаючи на перепони з боку царської адміністрації, на весні 1906 року в багатьох містах і селах губернії функціонували філії Кам'янець-Подільської "Просвіти". Формально вони залежали від центрального Товариства і працювали згідно його Статуту – насправді ж зберігали в роботі повну автономію.

Просвітницькі товариства ставили перед собою цілий ряд навчально-виховних завдань, серед яких головне – загальноосвітня діяльність в найширших масах населення. Найголовнішими завданнями діяльності "Просвіт" були: а) розгортання мережі початкових шкіл; б) післяпочаткова освіта; в) загальноосвітня діяльність в найширших масах населення, а саме: ознайомлення з історією та культурою України; виховання патріотизму, формування

українського виховного ідеалу; налагодження видавничої справи, опікування засобами масової інформації, бібліотеками тощо.

Подільська «Просвіта» також ініціювала кампанію за викладання та вивчення у церковнопарафіяльних і двокласних школах української мови, історії та літератури. З приводу цього начальник Подільського губернського жандармського управління у своєму донесенні, датованому 20 грудня 1912 року, наголошував, що пожвавлення українського руху, крім Кам'янця, "помічається і в інших населених пунктах Поділля, де в початкових, народних та церковнопарафіяльних школах, а також в училищах працюють молоді вчителі-українці... Невдячесь на заборону, з боку місцевого єпархіального начальства відвідувати «Просвіту», молоді вчителі все ж заходили в товариство та користувались його українською бібліотекою, а інколи збиралися в інших місцях для бесід з кам'янецькими просвітянами" [10: 196-197]. Прикладом активної просвітницької роботи української інтелігенції є діяльність шкільного учителя Н.Григорієва, який під час занять розповідав дітям про українську історію, національні та культурні традиції народу.

Варто зазначити, що основними формами боротьби за українську школу продовжували залишатись: звернення, клопотання, резолюції до різних державних відомств; обговорення доповідей, рефератів на засіданнях товариств; створення та видання підручників, книжок для дітей; різні освітні заходи лекції, читання. Прагнення створити рідну школу мало здебільшого теоретичний характер вирішення, аніж практичний. І хоч воно, безперечно, значною мірою впливало на формування громадської думки: на своїх засіданнях, зборах члени просвітницьких організацій активно обговорювали реферати, доповіді, повідомлення з різноманітних проблем шкільництва, проте практичного продовження в достатній мірі не мало. Крім того, в багатьох випадках доповіді робилися російською мовою, часто їхнім лейтмотивом була необхідність запровадження української викладової мови [1: 3].

Оскільки російський уряд обмежував відкриття українських шкіл, просвітяни зосередили свою увагу на формуванні духовних і культурних цінностей населення Поділля шляхом поширення серед народних мас української літератури. Справжніми просвітницькими центрами на селі стали бібліотеки-читальні, діяльність яких була можливою завдяки послаблення цензури щодо видавництва навчальної та художньої літератури. Члени Товариства подавали посильну допомогу навчальним закладам, міським і сільським громадам у створенні бібліотек, забезпечення їх необхідною літературою.

Найбільша бібліотека була заснована "Просвітою" в Кам'янець-Подільському. Її фонд нараховував 1460 найменувань книг, серед яких було чимало заборонених урядом творів Т.Шевченка, М. Грушевського, Б. Грінченка, М. Драгоманова, М. Костомарова, В.Винниченка та ін. У березні 1907 року розпочинає роботу бібліотека-читальня в с. Ліванець. Ініціатором її заснування був лікар К.С.Степура, який, виступаючи від імені Подільської «Просвіти», частину книг для бібліотеки придбав за свої власні кошти.

Навесні 1906 року з ініціативи Товариства просвітницький рух поширюється й на територію Вінниччини. Так, зусиллями тільки Могилів-Подільської філії „Просвіти” в селах повіту було утворено вісім бібліотек-читальень. Розпочинають активну діяльність бібліотеки в Щурівцях, Куничному та Печері Брацлавського повіту. Особливою результативністю характеризувалась діяльність бібліотеки-читальні в с. Печера Брацлавського повіту. Вона була відкрита при сприянні місцевого священика І.С.Кульматицького, який взяв на себе відповідальність і поручився за її роботу [9: 16].

Книжковий фонд печерської бібліотеки був одним із найбільших на Вінниччині, він налічував 204 примірники літератури. Бібліотека-читальня стала справжнім осередком культурного життя у селі. Про її популярність і той великий вплив, який вона мала на селян, відомий наддніпрянський кооператор М. Гехтер писав: „...людність так звиклась, зжилась з читальнею, що вважає її необхідною своєю потребою. Цікаво, що звать її селяни не бібліотекою або читальнею, а просто „Просвітою”. Ця назва так вкорінилась, що другої і не почути. А молоді парубки та дівчата вважають її чимось рідним, бо звать читальню „наша

Просвіта". Це явище дуже характерне для того, як швидко селяни зживаються з тим, чого вони прагнуть. Люди з охотою читають книжки... Навіть старшина, який раніше не терпів української мови, тепер часто прохає дати йому ту або іншу книжку" [2: 14].

З метою ширшого розповсюдження української літератури серед селянства, керівництво Подільської „Просвіти” звернулося до сільської інтелігенції з проханням подати допомогу місцевим книгарням у розповсюдженні літератури українських видань. З цією ж метою Товариство закупило у видавництві „Дністер” брошуру „Шевченкове свято”, у якій були опубліковані матеріали присвячені шевченківським роковинам, відзначення яких відбулося в Кам’янець-Подільському. У с. Печері силами просвітян було підготовлено та проведено літературний вечір присвячений пам’яті Т.Г. Шевченка. Подібні заходи відбулися в багатьох просвітянських товариствах.

Однак такі дії по розширенню української книги мали в основному фрагментарний характер, тому в населених пунктах Поділля організація бібліотек-читалень залишалась незадовільною. Відчувалась відсутність освічених, патріотично налаштованих людей, пасивність, особливо сільського населення, до процесів, що відбувалися в суспільстві, давалась взнаки і нестача коштів.

Негативно впливало на цей процес і ставлення до діяльності просвітянських осередків місцевої адміністрації, яка використовувала будь-яку можливість, щоб обмежити діяльність Товариства й не допустити поширення української культурологічної роботи в робітничих та селянських масах. Так, проіснувавши трохи більше півроку, призупинила свою діяльність хата-читальня в с. Жванець, Кам’янецького повіту. На Вінниччині місцева адміністрація заборонила просвітянам влаштовувати виставку української літератури в селі Серби Могилів-Подільського повіту. Всього на території губернії було призупинено відкриття бібліотек у 24 населених пунктах. Поліція влаштовувала обшуки в приміщеннях бібліотек-читалень і в будинках членів "Просвіти", вилучаючи з їх фондів нелегальну літературу. Тільки у квартирі Н.Я. Григорієва було конфісковано біля двох возів книжок [3: 10].

В умовах зростаючого попиту на видання книг українською мовою та з метою популяризації своїх товариств Вінницька, Кам’янецька, Проскурівська та Брацлавська "Просвіти" налагодили випуск літератури, що розкривала історію державотворення в Україні, сутність таких понять як "самоврядування" та "самовизначення українського народу". Результатом таких дій стало те, що в 1917 році вийшли з друку: у Вінниці брошура Д. Донцова, присвячена розвитку української державної ідеї; у Проскурові – праця Т. Верхоли про минуле українського народу; у Брацлаві – книга Н. Лисого про українську мову.

У 1917 році, після проголошення самостійної Української держави, "Просвіти" направили свою видавничу діяльність на забезпечення навчальних закладів необхідною кількістю підручників. У цей час виходять із друку: підручники для нижчої школи з Закону Божого кийського професора Є. Семаки (1917 р.) та К. Ванькевича (1918 р.), з французької мови С. Русової (1918 р.), програма з арифметики Ю. Щириці (1917), методичні розробки з арифметики В. Островського (1919), абетка (1917).

Тільки друкарня вінницького осередку "Просвіти" здійснила протягом 1917-1919 рр. 19 видань. Високо оцінюючи діяльність вінницького осередку "Просвіти", відомий український книгознавець Ю. Меженко зазначав, що "з усіх "Просвіт" України тільки Вінницька зуміла розвинути таку широку видавничу діяльність, зібрати значний капітал, придбати неабиякий будинок, друкарню і видавати, навіть, щоденний часопис "Шлях" [7: 115].

Така активна діяльність товариств викликала тривогу в урядових колах і в місцевих органах влади. У жандармській доповідній записці: „Об украинском мазепинском движении в Подольской губернии”, датованої груднем 1913 р., зазначалося, що в губернії є досить значна кількість українців, які не належать ні до яких українських товариств, але мають „нахили до української старовини, до малоросійської пісні, театру, одягу...”. У доповідній наводився приклад, що в с. Чукові Брацлавського повіту селяни вивішують у хатах портрети Шевченка,

Котляревського, Квітки-Ослов'яненка та інших українських письменників, а також мають книжки на українській мові [1: 56].

Цікавою формою формування духовних і культурних цінностей зарекомендувала себе організація товариствами "Просвіти" концертів, масових гулянь, виступів аматорських театральних колективів. Це була не тільки організація культурного відпочинку жителів міст і сіл, а долучення населення до національно-культурних джерел духовності. Гуляння проходили досить цікаво й користувались великою популярністю у публіки, навіть і не української: виступали українські хори, виконували народні пісні та думи бандуристи та лірники, проводилися конкурси на найкращий українська одяг, влаштувалися ярмарки, на яких продавалися різноманітні вироби тощо. Ввечері виступали духові оркестри, засвічувалась ілюмінація та запускались феєрверкові ракети [8: 170].

У 1911 р. з ініціативи П. Різниченка в с. Печера Брацлавського повіту, засновується самодіяльний театр, акторами якого стали найбільш активні й обдаровані члени просвітницького товариства. Силами самодіяльної трупи було підготовлено й поставлено ряд вистав, на перегляд яких збиралося чимало місцевих жителів. Акторам печерської „Просвіти” гаряче аплодували й жителі навколишніх сіл: Забужжя, Малої Бушинки, Сокільця, у яких були поставлені театралізовані вистави «Наталка Полтавка» Котляревського, „Ой не ходи, Грицю...” Старицького та ін. У виставах активну участь брав і духовий оркестр графа К. Потоцького, більшість музикантів якого були членами „Просвіти” [9: 16].

Згодом, силами печерського аматорського колективу під керівництвом П.Різниченка було підготовлено п'єсу І.Тогочинського „Борці за мрію”. Її вистава відбулася 2 травня 1910 р. і зібрала велику кількість глядачів. Успіх був таким великим, що сільські аматори вирішили розширити свій репертуар і почали підготовку до показу п'єси Л.Яновської „Повернення з Сибіру” [8: 216]. Аматорська активність печерського товариства „Просвіти” почала різко зростати. Тільки у 1911 р. силами самодіяльної трупи було поставлено 15 спектаклів.

Поряд із виступами просвітянських театральних труп потужними засобами збереження і відновлення національної свідомості виступали народні хори. Через пісню поверталася народу його історія та героїчне минуле. Народна пісня була своєрідним кодом генетичної пам'яті, що відроджувала націю, давала змогу усвідомити їй власну неповторність та самодостатність. Саме тому в багатьох просвітянських товариствах поряд із аматорськими театральними колективами одночасно активно функціонували й хорові. Деякі з вистав і концертів хорового співу були платними і прибуток, вилучений від продажу квитків, йшов на підтримку та розвиток просвітянських товариств, купівлю нових костюмів для театральної трупи, оновлення декорації та поповнення бібліотеки новою літературою.

Виступи аматорських і професійних колективів відбувались і в містах: Кам'янець-Подільському, Вінниці, Гайсині. Ці виступи користувались неабиякою популярністю серед населення губернії. Під час показу українських спектаклів зали були переповнені глядачами, а гра акторів супроводжувалась бурхливими оплесками. Це справляло особливий вплив на формування національної свідомості населення, утвердження національної культури. Під час масових гулянь, організованих „Просвітою” в містах Кам'янці та Вінниці, неодноразово виступали польські та єврейські співаки і музиканти, що не тільки урізноманітнювало репертуар, а й сприяло взаємозбагаченню культур, надавало просвітництву дійсно народного характеру [5: 8].

Таким чином, основними ціннісними орієнтаціями в діяльності подільської "Просвіти" виступали: відродження в українського народу національної самосвідомості, формування його духовності та культури, підняття загального освітнього рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березовська Д. Освітньо-виховна діяльність Київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – початок XX ст.). К.: Молодь, 1999. – 191 с.
2. Гекхер М. Українське життя в Росії в 1910 р. //ЛНВ. – 1911. – №53. – С. 14.

3. Григорієв Н. Спогади Руїнника. – Львів, 1938. – С. 10.
4. ДАХО. – Ф.228. – Оп. 2. – Спр. 149. – Арк. 71, 75.
5. Книгар. 1917. – № 9.
6. Лотоцький О. Спомини про минуле. – Варшава, 1932. – С. 85.
7. Меженко Ю. Українська книга часу великої революції // Життя і революція. – 1927. – № 11.
8. Приходько В. Під сонцем Поділля. – Львів, 1931. – С. 170.
9. Яцюк О. З історії "Просвіти" на Поділлі // Вісник УВКР. – №3. – 2003. – С. 16.
10. ЦДДА України в м. Києві. – Ф. 275. – Оп. 1. – Спр. 2447. – Арк. 196-197.
11. ЦДДА України в м. Києві. – Ф. 301. – Оп. 1. – Спр. 1535. – Арк. 56.

УДК 37.048.4

О.О. Малиновська

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ ГОТОВНОСТІ ДО ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ РОБІТНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ (З ДОСВІДУ ПАВЛИСЬКОЇ ШКОЛИ)

У статті професійне самовизначення учня розглядається як соціальна, психологічна та педагогічна категорії, вказується на актуальність питання вибору старшокласниками професії будівельного профілю, проаналізовано досвід Павлиської школи по формуванню готовності старшокласників до вибору майбутньої професії.

The given article considers the professional self-determination of the pupil as social, psychological and pedagogical category; it stresses the urgency of the problem of choosing the profession of building direction by senior pupils. The experience of Pavlyska's school concerning the formation of senior pupils' readiness to choose the future speciality was analyzed.

Наукові дослідження з педагогіки та психології, соціології та економіки, а також повсякденна практика переконують, якщо професія обрана людиною за власним покликанням, особистісними нахилами та здібностями, то її праця є джерелом натхнення, приносить задоволення і радість, а також найбільшу користь нашому суспільству. За даними багаторічних досліджень, правильний вибір професії підвищує продуктивність праці до 30 %, зменшує плинність кадрів на 20 – 25 %, знижує аварійність, травматизм у 3 – 4 рази [5: 3]. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [1], Закон України «Про освіту» [3] передбачають формування громадянина, здатного до свідомого вибору майбутньої професії.

Зокрема, актуальним є питання вибору робітничих професій. За прогнозами науковців, за умови збереження існуючих тенденцій у 2015 році потреба промисловості у кваліфікованій робочій силі у більшості регіонів України задовольнятиметься на 30 – 37 відсотків. На 2,2 млн. студентів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації в Україні припадає 500 тис. учнів професійно-технічних навчальних закладів, тобто на одного робітника маємо 4,4 фахівця з вищою освітою (2006 р.) [2: 4]. Серед робітничих професій, які користуються популярністю на ринку праці, є професія будівельника. Нестача професіоналів даної галузі розглядається як одна з нагальних проблем економіки.

Для вирішення зазначеного питання важливим кроком є професійна орієнтація старшокласників на робітничі професії будівельного профілю. Загальним теоретичним проблемам формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень С. Батищева, Ф. Івашенка, Є. Клімова, Я. Коломинського, В. Чебишевої. Психолого-педагогічні аспекти проблеми формування готовності до професійного самовизначення на певні групи професій розглянуто у роботах І. Баріхашвілі, В. Барка, Ю. Гільбуха, Г. Костюка, Р. Лучечка, В. Мачуського, Є. Павлютенкова, В. Романчука, О. Тополь. Питання професійної орієнтації учнів у процесі